

Középkori magyar történelem

A Magyar Királyság Szent István halálától III. Béla haláláig 1038-1196

Nappali képzés
© Dr. Kiss Gergely
egyetemi tanár

Súlyponti kérdések

- Trónutódlás
- Dinasztikus hatalommegosztás
- Új társadalmi rend
- Területi alapú szervezés
- Magán- és intézményi tulajdon
- Keresztény mentalitás
- Dinasztikus külkapcsolatok
- Társadalmi átalakulások

Krízishelyzet (1031-1038)

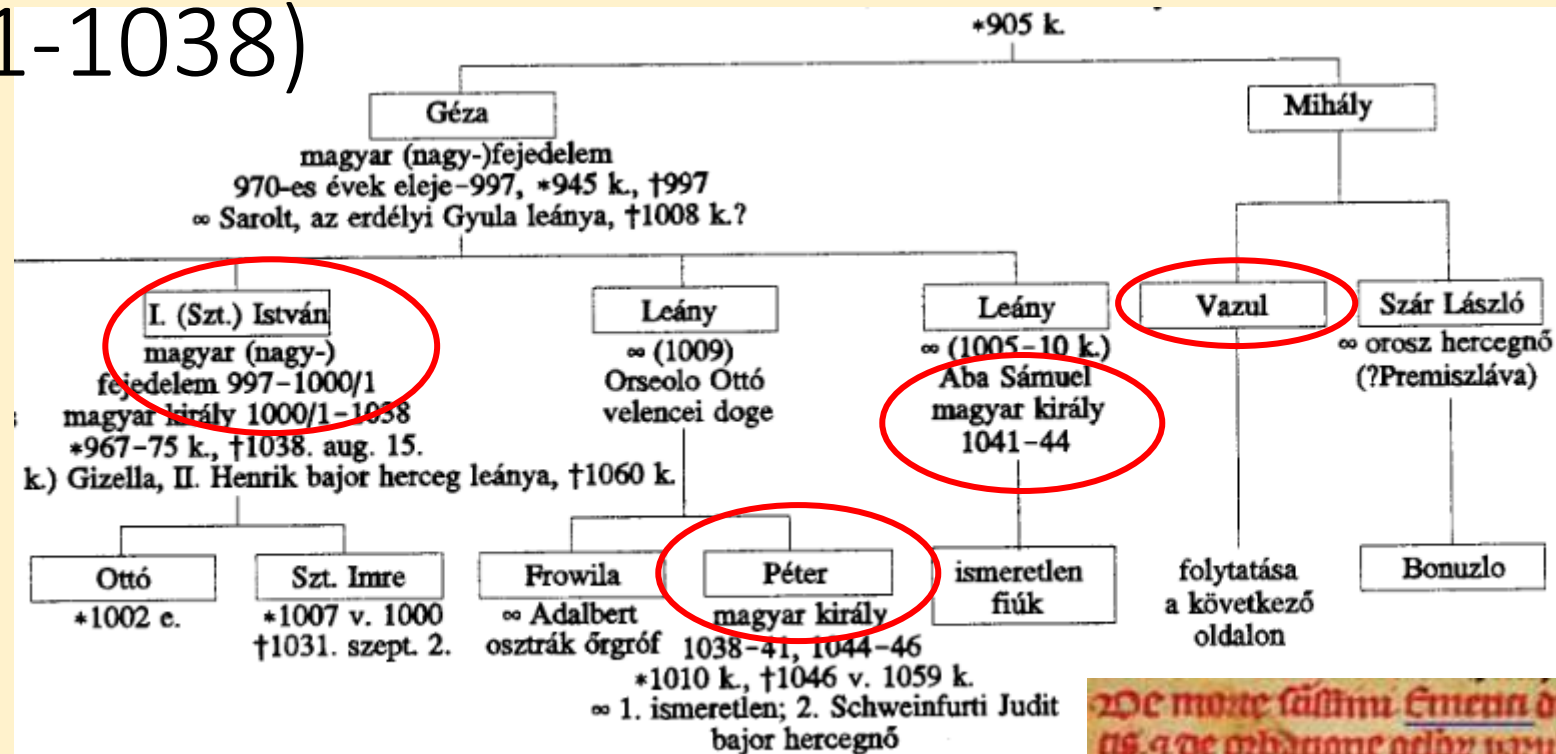
Trónutódlás zavarai

Primogenitura?

Imre korai halála (1031)

Vazul „kizárása”

Orseolo Péter
(designatio)

Az első trónharcok

- Orseolo Péter (1038-1041)
 - Szentistváni mű erőszakos, türelmetlen folytatása
 - Új adók
 - Egyházalapítások (Óbuda, Vác?)
 - Német támogatás
- Aba Sámuel – belső ellenzék ↔ „furor theutonicus”, „fecsegő olaszok” (1041-1044)
 - Ménfő, 1044. július 5. – III. Henrik segítségével
- Orseolo Péter (1045-1046) – német hűbéres
 - Belső ellenzék: Gizella, Gellért
 - Vazul fiainak (András, Béla, Levente) visszahívása
- 1046: pogánylázadás

Átmeneti konszolidáció – újabb krízis

- I. András (1046-1060)
- Dinasztikus hatalommegosztás (divisio regni)
 - Ducatus
 - Dux felkészítése az uralomra (Béla)
- Német támadások
- 1058: Salamon – német szövetség
- 1059: (tiszta)várkonyi jelenet
- I. Béla (1060-1063)
- Salamon háttérbe szorítása
- 1063 I. Béla váratlan halála (Dömös)

„Próbára akarom tenni a herceget, és megkérdem, vajon a koronát vagy a hercegséget kívánja-e bírni. Ha jó békességben a hercegséget akarja, ám legyen, de ha a koronát, ti ketten, főurak nyomban keljetek, és vegyétek fejét ama karddal”

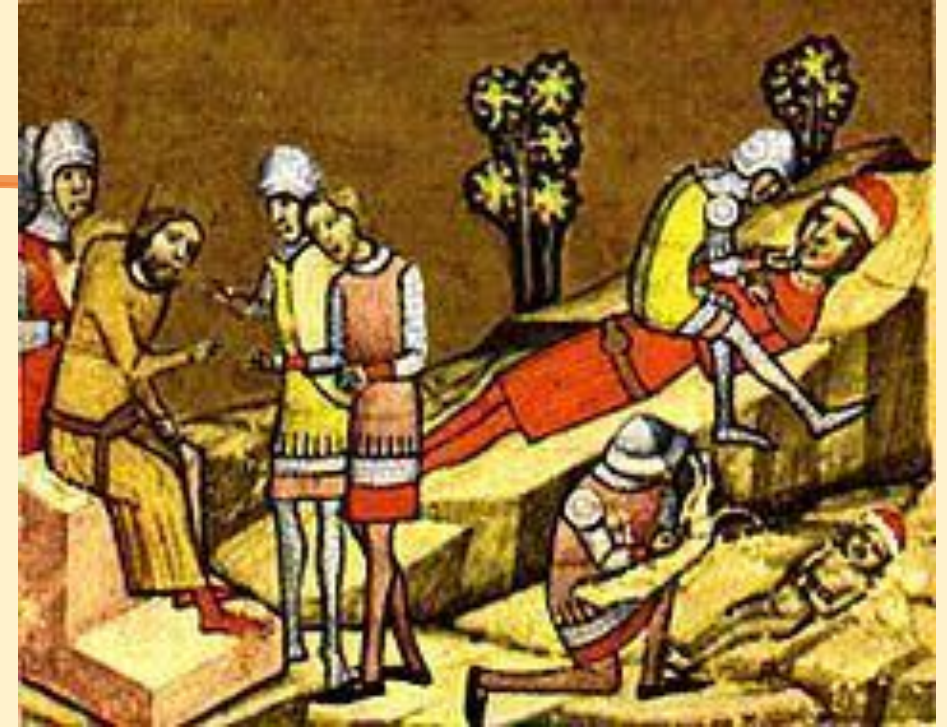
Király és hercegek

- 1064: átmeneti kiegyezés (Húsvét)
- Újabb konfliktusok
- 1074: mogyoródi csata
 - Salamon elfogatása
 - I. Géza (1074-1077) – „corona graeca”
 - I. László (1077-1095)
- Konszolidáció
 - Törvények
 - „László III.” / II. (Pannonhalma) / I. (Szabolcs)
 - Szenttéavatások
 - István, Imre, Gellért + Szórad-András, Benedek
 - Dinasztikus külpolitikai sikerek
 - Szlavónia
 - Pápai / német szövetség

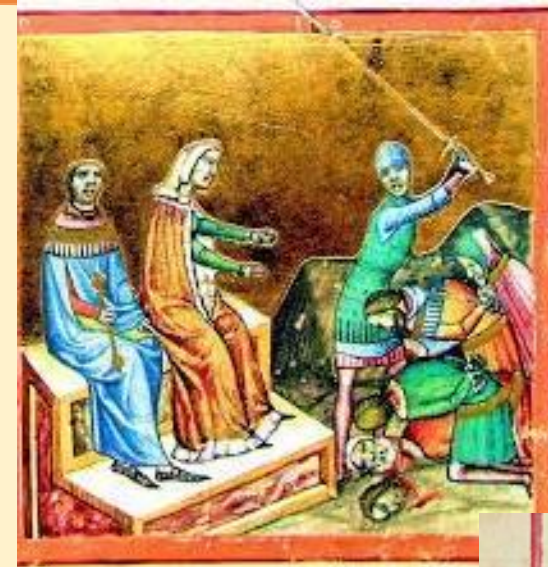
Dinasztikus konfliktusok – konszolidációs kísérletek

- Trónutódlás
 - I. László – Piroska/Eiréné
 - I. Géza: Kálmán (1095-1116) / Álmos – designatio
 - Álmos herceg (1107), „alkalmatlan” ([II.] Béla)
- Kálmán: visszatérés a szentistváni alapokhoz (superaedificator) + aktualizálás
 - 5 törvénykönyv – 3 csak egyházi
 - László-féle konszolidáció folytatása
 - szabadok dénárja
- II. István (1116-1131)
- Belső és külső konfliktusok sorozata – 1120-1130-as évek
- Álmos (1127)
- Borisz herceg (1128/1130 – 1150 k.)
- Bizánci támogatás
- Béla herceg visszahívása
- Dalmácia (1105)

Dinasztikus konfliktusok – konszolidációs sikerek

- II. Béla (1131-1141)
 - trónharcok
 - Saul
 - Borisz
 - 1131, Arad: leszámolás a Kálmán-ág híveivel
 - Sikeres külpolitika
 - Halics, Kijev szövetsége
 - Dalmácia (1135)
- II. Géza (1141-1162)
 - Trónharcok
 - Borisz
 - Ilona és Belos bán szerepe
 - Dinasztikus politikai kényszerpálya
 - Halics – Kijev viszálykodása
 - Normann-szicíliai – bizánci vetélkedés
 - Bizánci háborúk 1150 (1153), 1154, 1162/1163 → 1167
 - Stauf-Welf küzdelmek: az investitúra harcok második szakasza (1159-1177)
 - I. Frigyes / VII. Lajos
 - Babenberg kapcsolatok – 1142, Cikádor

Dinasztikus konfliktusok – konszolidációs sikerek

- Trónharcok
- Géza testvérei – Géza fiai
 - II. László, IV. István (1162-1163, 1163-1165) – III. István (1162-1172), III. Béla
 - Bizánci beavatkozás (II. László, IV. István), kalocsai érseki támogatás (Mikó)
 - III. István – Eufrozina anyakirályné, Lukács esztergomi érsek
 - 1164: székesfehérvári csata
- Alexios – III. Béla (1172-1196)
 - Koronázás
 - Konszolidációs kísérlet
 - Írásbeliség
 - Dinasztikus kapcsolatrendszer

Új normarendszer

- Területi alapú szervezés – nemzetségi szerveződés
- Hatalomgyakorlás és –örökítés
- Tulajdon
 - magán
 - intézményi
- Keresztény mentalitás
- Egyház megteremtése
 - Püspöki központok
 - Térítő egyházak / plébánia – 10?
- Hitrendszer megalapozása
 - Klerikus jogállás
 - Egyházi büntetés (vezeklés)
 - Egyházi ünnepek, templomba járás
- Pogány hagyományok továbbélése
 - 1046, 1061 (?)
 - László, Kálmán törvényei
 - Pogány szokások tiltása
- Egyetemes és magyar szentek (1092)

Gazdálkodás

- Vad talajváltó, írtásos földművelés
- Rideg állattartás
- 1150-es évektől: kétnyomásos gazdálkodás kezdetei – hospesek
- 13. század második fele: háromnyomásos gazdálkodás
- Kiterjedt erdőhasználat és vízgazdálkodás
- Gazdálkodás ~ falurendszer: mobilitás

Társadalom

- 11. század: kétpolusú társadalom: szabad – szolga
 - Csekély differenciálódás
 - Optimates, miles
 - Servus
- 12. század: Differenciálódás
 - (vár)jobbágyság – eredetileg: „jobb ágyból született” (előkelő)
 - várnépek
 - Stabilitás vagy lesüllyedés
 - ← Várispánsági szervezet felbomlása (1210-es évektől, „novae institutiones”)
 - királyi szolgák (serviens regis) / nemesség
 - jobbágyság
 - Szolga társadalom átalakulása
 - Veri servi – igaz (rab)szolgák: tulajdon, tárgy
 - Servus casatus – telekre ültetett szolga, eszközök, házhely birtoklása, de a telek a földesúr tulajdona marad!
 - Conditionarius – feltételekkel szolgáló, terményhányad
 - Libertinus – szabados, szolgálat teljesítése esetén költözhet, saját házhely, család, terményhányad
 - Földesúri hatalom
 - Gazdasági
 - ház, telek, eszközök
 - banalitások
 - Szolgálatok
 - Terményjáradék (termény/pénz)
 - Igazságszolgáltatás (úriszék)
- Átalakulás katalizátorai
 - Hospesek (12. század közepétől)
 - Telepítési kedvezmények
 - Egy összegű adó
 - Papválasztás
 - Bíróválasztás
 - Költözési jog
 - Extenzív földművelés – nyomásos gazdálkodás
 - Növekvő munkaerő igény
 - Tatárjárás következményeként tovább növekvő munkaerő igény
 - Kedvezőbb feltételek
 - ~ hospesek
- Jogilag egységes jobbágyság (14. század közepe)